

Piotr Łaski*

SECESJA CZĘŚCI TERYTORIUM PAŃSTWA W ŚWIETLE PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO PUBLICZNEGO. ZARYS PROBLEMATYKI

Streszczenie

Secesja, inaczej ujmując – oderwanie części terytorium od macierzystego państwa, jest jedną z form utraty części terytorium, zarazem jedną z form powstania nowego państwa, względnie przyłączenia się oderwanego terytorium do sąsiedniego państwa. Celem niniejszej pracy jest zwrócenie uwagi na źródło współczesnej secesji, czyli tendencje odśrodkowe w państwie spowodowane różnorakimi formami dyskryminacji ludności oderwanego terytorium. Ludność oderwanego terytorium w uzasadnieniu swojego prawa do secesji odwołuje się do jednej z podstawowych zasad prawa międzynarodowego – zasady samostanowienia narodów, która nie pozostaje w sprzeczności z zasadą integralności terytorialnej państwa, ponieważ funkcjonują one w różnych przestrzeniach prawa międzynarodowego publicznego. W pracy zastosowano metodę badań dogmatycznych oraz prawnoporównawczych.

Słowa kluczowe: państwo, naród, secesja, cesja terytorialna, dekolonizacja

Wprowadzenie

Omawiając zagadnienia związane ze zmianami terytorialnymi, zauważyć można, iż różnym aspektom utraty terytorium poświęca się stosunkowo mniej

* prof. dr hab. Piotr Łaski, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, adres e-mail: piotr.laski@usz.edu.pl, ORCID: 0000-0002-5470-3508.

uwagi, co tłumaczy się faktem, iż w praktyce międzynarodowej jest ona powiązana zazwyczaj z nabyciem terytorium, aczkolwiek nie zawsze, jako że nie zachodzi to w przypadku deterytorializacji państwa. Jeśli państwo nabywa terytorium niebędące *res nullius*, to drugie traci je, zmniejszając odpowiednio zakres swojego zwierzchnictwa terytorialnego. Można zatem podnieść, że tak jak przy nabyciu terytorium zachodzi możliwość skutecznego wykonywania w stosunku do niego uprawnień państwowych, tak w przypadku jego utraty występuje niemożność rzeczywistego wykonywania kompetencji przez państwo. Jednocześnie, w odróżnieniu od nabycia terytorium, nie zachodzi też w tym przypadku ani pierwotny, ani pochodny sposób utraty terytorium. Omawia się zatem w niniejszym zarysie formy utraty terytorium niemające odpowiednika w jego nabyciu: secesję części terytorium.

Secesja części terytorium państwa

Uwagi terminologiczne

Rodowodu etymologicznego słowa „secesja” szukać należy w języku łacińskim posiadającym pojęcie *secessio*; *-onis*, oznaczające w języku polskim „oddzielenie”, „odłączenie”, „podział”, niekiedy „rozłam”, „rozpad”, „separatyzm” czy „wystąpienie”¹. We współczesnym słownictwie polskim słowa „oddzielenie”, „oderwanie”, „odłączenie” objaśniane są w sposób podobny, oznaczający „uleganie odłączeniu od czegoś”, „przerwanie, zniweczenie kontaktu czegoś z czymś, co powoduje zerwanie związku łączności z czymś, kimś lub oddzielenie od tego, co było dotąd z czymś złączone”, co „wchodziło w skład jakiejś całości”². Ponadto pojęcia „rozłam” i „rozpad” objaśniane są formułą odnoszącą się do „zerwania czegoś”, np. więzi, lub „rozdzięcia od czegoś albo wewnątrz czegoś”, np. narodowościowego wewnątrz państwa. Wreszcie spolszczony termin „separatyzm”, wywodzący się od łacińskiego słowa *separatio*; *-onis*, wyjaśniany jest jako „dążenie do oddzielenia się, dążenie do wyodrębnienia się z jakiejś całości”³, które – sięgając etymologicznego sensu pojęcia – ma charakter bardziej tymczasowy niż stały. Stąd jakkolwiek jest ono tłumaczone w sposób podobny do polskich słów „oddzielenie” i „odłączenie”

¹ *Słownik języka polskiego*, t. III, red. M. Szymczak, Warszawa 1984, s. 190.

² *Ibidem*, t. II, s. 451–453, 460.

³ J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 875.

czy łacińskiego *secessio*, to jednak nie oddaje w pełni istoty tego ostatniego, polegającego na podkreśleniu stałości skutków oderwania, nieprzemijającej ich trwałości.

Posługując się wymienionymi pojęciami, co jest istotne na gruncie prawa międzynarodowego, nie zawsze oddajemy sedno tego, o co w rzeczywistości chodzi, ponieważ nie każde „oddzielenie” czy „odłączenie” jednego terytorium od drugiego, a nawet też jego „podział”, jest w istocie secesją. Unikniemy tych trudności, stosując termin „secesja”, zawierający zarówno istotę „oddzielenia”, jak i „odłączenia” oraz „podziału” terytorium.

Istota secesji

W XX-wiecznych procesach narodotwórczych można było dostrzec nie tylko „odżywianie na nowo” – zdawałoby się – zatartych już różnic etnicznych, lecz co więcej – dążenia różnych mniejszości narodowych czy grup etnicznych do oderwania się od macierzystego państwa i utworzenia własnego organizmu państwowego czy też dążenia do połączenia się z innym państwem. Natomiast wśród ludności zamieszkującej terytoria niesamodzielne – niebywałe nasilenie się ruchów niepodległościowych. Konsekwencją pierwszej tendencji – secesji, jak i drugiej – ruchów niepodległościowych jest opuszczenie macierzystego państwa, względnie państwa metropolitalnego przez część ludności państwa, nierzadko odmiennej rasowo, językowo, kulturowo czy religijnie, z którym dotąd była związana różnymi więzami.

W tym miejscu wyłaniają się pytania, czy między powyższymi instytucjami istnieją jakieś różnice, a jeśli tak, to do czego się prowadzą. Początki secesji sięgają czasów starożytnego Rzymu (494 r. p.n.e.), a jej mianem określano wówczas odłączenie się, wbrew woli władzy rzymskiej, części ludności plebejskiej „wiecznego miasta” od rzymskich patrycjuszów, a także jakiegokolwiek prowincji od ówczesnego imperium rzymskiego, natomiast w czasach feudalnych – oderwanie się części terytorium wraz z ludnością od macierzystego państwa.

Natomiast w okresie rozwoju państwa kapitalistycznego i jego ekonomiczno-militarnej ekspansji zakończonej skolonializowaniem wielu obszarów położonych w różnych częściach globu ziemskiego zaczęto uzależnione terytoria traktować pod względem prawnym jako integralne części państwa kolonialnego. Wówczas też stosowanie pojęcia: secesja w odniesieniu do dwóch odmiennych zjawisk: oderwania się integralnej części terytorium od macierzystego państwa oraz odłączenia się terytorium kolonialnego od metropolii, wydawało się zasadne.

Jednak z chwilą, gdy na przełomie XVIII i XIX stulecia zaczęto traktować różnorodne formy uzależnienia jednych społeczeństw od drugich za sprzeczne z naturalnym prawem ludzi do życia w wolności, dążenie do wyzwolenia się spod obcej zależności coraz częściej określano mianem procesu narodowyzwolenczego. Wszelako dopiero od początków lat sześćdziesiątych XX wieku przyjęto ów proces nazywać dekolonizacją⁴.

Zmierając więc do prawnego rozróżnienia sytuacji, której wspólnym elementem jest dążenie określonej zbiorowości ludzi do zerwania więzi z dotychczasowym państwem, należy odwołać się do kryterium statusu prawnego terytorium, którego ludność domaga się samodzielnego stanowienia o sobie. Jeśli jest to obszar administracyjnie wyodrębniony, zachodzące w nim procesy, zmierzające ku oderwaniu się jego ludności od reszty państwa macierzystego, określić można mianem secesji, jeśli jest to terytorium niesamodzielne – dekolonizacji.

W przypadku secesji dotychczasowe państwo kontynuuje egzystencję w uszczuplonych granicach terytorialnych, bowiem utraciło część swojego obszaru, natomiast w odniesieniu do dekolonizacji – kontynuuje istnienie w tych samych granicach, ponieważ terytoria zależne mocą wymienionej już deklaracji dekolonizacyjnej z 14 grudnia 1960 roku nie mają statusu integralnych części metropolii. Oba te stany są zatem rezultatem procesów narastających od dłuższego czasu wewnątrz państwa (secesja) lub terytorium niesamodzielnego (dekolonizacja)⁵, wreszcie rodowód swój wywodzą z tej samej instytucji prawa międzynarodowego – samostanowienia narodów, czyli możliwości swobodnego decydowania przez narody o swoim losie.

Ostateczne efekty secesji, jak i dekolonizacji mogą być takie same lub różne. W pierwszym przypadku może to być powstanie nowego państwa lub połączenie się oderwanej części terytorium z innym państwem, ku któremu dążyła uprzednio część ludności dyskryminowana ekonomicznie, językowo, kulturalnie, politycznie czy religijnie w macierzystym państwie. Podobnie w przypadku dekolonizacji – mogło to być powstanie nowego państwa lub połączenie się na zasadzie pełnej równości dotąd niesamodzielnego obszaru z innym państwem, a nawet z dotych-

⁴ Dekolonizacja jako termin prawnomiędzynarodowy rozpowszechniony został z początkiem lat 60. XX w. z chwilą powstania Komitetu Specjalnego Narodów Zjednoczonych do spraw realizacji Deklaracji o przyznaniu niepodległości krajom i ludom kolonialnym, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 14 grudnia 1960 r. (Rez. Nr 1514 (XV)) – źródło: Zbiór Dokumentów, 1960, nr 11–12, s. 1892–1896. Zob. też: *The United Nations and Decolonialism*, United Nations, New York 1965, s. 68.

⁵ W. Multan, J. Symonides, *Powstanie Ludowej Republiki Bengalii – niektóre aspekty prawnomiędzynarodowe*, „Sprawy Międzynarodowe” 1972, nr 6, s. 63.

czasową metropolią. Różnica zaś między wymienionymi procesami polega na tym, iż efektem secesji może być też upadek do tej pory istniejącego państwa, co nie zachodzi w odniesieniu do dekolonizacji.

Jednakże zmiany terytorialne w postaci utraty części terytorium występują nie tylko w razie zaistnienia secesji części terytorium państwa, lecz także – jak to wcześniej podkreślono – w wyniku różnych form cesji terytorialnej, czyli przekazania części terytorium innemu państwu lub państwom.

Co zatem łączy i zarazem różni obie instytucje związane z utratą części terytorium? Łączy je to, że są one sposobem utraty części terytorium przez określone państwo. W wyniku dokonanej secesji lub cesji części terytorium państwo tracące zawęża zakres przestrzenny swojego zwierzchnictwa terytorialnego i osobowego, jednakże bez zmiany swojej tożsamości i ciągłości⁶. Łączy je również i to, że w przypadku połączenia się oderwanej części terytorium z innym państwem, jak i cesji terytorialnej nie powstaje nowy podmiot prawa międzynarodowego mimo zachodzących zmian terytorialnych. Różnica zaś polega na tym, że urzeczywistniona secesja części terytorium to z reguły wynik konfliktu między legalną władzą a secesjonistami, natomiast źródłem cesji terytorialnej jest umowa międzynarodowa o różnorodnej nazwie zawierająca w sobie postanowienie o wymianie terytoriów w formie dobrowolnej lub przymusowej.

Z poczynionych rozróżnień wyłania się możliwość dokonania określenia prawnej istoty secesji części terytorium jako jednego ze sposobów utraty części terytorium przez państwo w następstwie odłączenia się od niego, wbrew woli jego władzy, części obszaru wraz z zamieszkującą je ludnością, co skutkuje w istocie przerwaniem więzi prawnej, politycznej, ekonomicznej, słowem – faktycznej, z macierzystym państwem. Odłączona część terytorium państwa w momencie secesji może nie posiadać szczególnego statusu prawnego w stosunku do pozostałego terytorium, a państwo, od którego nastąpiła secesja części jego obszaru, zachowuje nadal swoje istnienie oraz tożsamość i ciągłość prawnomiędzynarodową, (aczkolwiek w zmienionym kształcie terytorialnym), niezależnie i obok nowo powstałego w efekcie secesji państwa, względnie państwa, z którym połączyła się oderwana część terytorium. Dokonywana zaś jest ona w ramach obszaru nakreślonego granicami sąsiednich państw⁷.

⁶ L. Ehrlich, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 1958, s. 546; B. Wiewióra, *Uznanie nabytków terytorialnych w prawie międzynarodowym*, Poznań 1961, s. 181.

⁷ L.C. Buchheit, *Secession. The Legitimacy of Self-Determination*, New Haven–London 1978, s. 46–47; M. Perkowski, *Samostanowienie narodów w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2001, s. 104.

Istotnym czynnikiem sprzyjającym secesji w przeszłości, jak i współcześnie były i są antagonizmy narodowościowo-społeczne, powodowane różnicami ekonomicznymi, powodującymi odmienność w dążeniu do rozwoju społecznego, co m.in. doprowadziło w latach 1860–1861 w USA do secesji jedenastu ówczesnych stanów południowych z Unii amerykańskiej i utworzenia przez nie Skonfederowanych Stanów Ameryki (tzw. Konfederacji Południa – *Southern Confederacy*), stając się przyczyną trwającej w latach 1861–1865 amerykańskiej wojny domowej⁸. Innymi przyczynami są spory o ziemię, co np. w 1825 roku doprowadziło do oderwania się od ówczesnego Cesarstwa Brazylii prowincji cisplatańskiej (Wicekrólestwa La Platy) i powstania Urugwaju, który Brazylija uznała za państwo trzy lata później (w 1828 r.). Były i są nimi także niechęć do dzielenia się bogactwami naturalnymi z biedniejszą częścią kraju, zróżnicowania językowe, religijne czy kulturowe, świadomie, niekiedy sztucznie prowokowane przez sąsiadujące państwo albo państwa, jak w przypadku secesji Belgii od Holandii w 1830 roku, które tworzyły na mocy Kongresu Wiedeńskiego z 1815 roku unię jako Królestwo Niderlandów, czy Kuby od Hiszpanii w 1898 roku, a także Panamy od Kolumbii w 1903 roku, będące skutkiem określonych dążeń ekspansjonistycznych, powodujących narastanie dominacji jednych narodów nad innymi czy ograniczania wpływów politycznych. W drugiej połowie XX wieku legło to m.in. u podstaw trwającej od lipca 1906 roku do sierpnia 1961 roku secesji Katangi, najbogatszej prowincji ówczesnej Republiki Kongo (zwanej także, w odróżnieniu od byłego Konga Francuskiego, Kongo Leopoldville, późniejsze Kongo Kinszasa), a także u podstaw secesji Singapuru, będącego od sierpnia 1963 roku częścią składową Federacji Malesji, od której w rezultacie antagonizmów między muzułmanami malajskimi a ludnością chińską w sierpniu 1965 roku odłączył się, stając się niepodległym państwem, czy dokonanej w maju 1967 roku secesji bogatej w złoża ropy naftowej wschodniej prowincji Nigerii – Biafry, ostatecznie zakończonej, z uwagi na pokonanie secesjonistów w styczniu 1970 roku, wreszcie secesji ludności bengalskiej z początku lat 70. ubiegłego wieku, popieranej militarnie i ekonomicznie przez Indie, zamieszkującej ówczesny Pakistan Wschodni, oddzielony Indiami od Pakistanu Zachodniego⁹. W przypadku Malesji spowodowało to utratę obszaru o powierzchni około 700 km², a w przypadku Pakistanu Zachodniego obszaru

⁸ L. Korusewicz, *Wojna secesyjna 1860–1861*, Warszawa 1985, *passim*. Skonfederowane Stany Ameryki istniejące w latach 1861–1865 (oficjalna nazwa Konfederacji Południa) nie uzyskały uznania dyplomatycznego, a wraz z klęską wojenną w kwietniu 1865 r. nastąpił ich upadek.

⁹ W. Multan, J. Symonides, *op. cit.*, s. 53–54; zob. też E. Isichei, *History of Nigeria*, London–Lagos–New York 1983, s. 185 i n.

o powierzchni około 150 tys. km (jedna trzecia terytorium i prawie połowę ludności), na którym w marcu 1971 roku proklamowano powstanie państwa Bangladesz.

Innym przykładem zrealizowanej secesji, powodującej zarazem utratę blisko dwóch piątych (37%) terytorium przez Republikę Cypru, jest dokonana w lipcu 1974 roku, przy militarnym zorganizowaniu Turcji, secesja północnej części Cypru zamieszkałej przez Turków cypryjskich, następnie utworzenie w lutym 1975 roku Federalnego Państwa Tureckiej Republiki Cypru, które mimo że stanowiło *de facto* jednostkę terytorialną administrowaną w granicach państwa cypryjskiego i zależną od Turcji, w listopadzie 1983 roku przyjęło nazwę Republiki Tureckiej Cypru Północnego, tworząc nieuznawanego za państwo, co miało być odpowiedzią na dążenie Greków cypryjskich (południowa część wyspy) do przyłączenia (*enosis*) wyspy do Grecji¹⁰.

Także akty secesji republik związkowych byłego Związku Radzieckiego na początku lat 90. XX wieku z wyjątkiem republik nadbałtyckich: Litwy, Łotwy i Estonii, które odzyskały wówczas swój status prawny sprzed ich aneksji w 1940 roku, oraz Federacji Rosyjskiej, będącej prawnomiędzynarodowym kontynuatorem ZSRR, doprowadziły w efekcie nie tylko do utraty części terytorium przez radziecką federację, lecz także do jej upadku jako podmiotu prawa międzynarodowego¹¹.

W tym samym aspekcie – secesji – należy rozpatrywać oderwanie w 1993 roku Erytrei od Etiopii. Jego przyczyn należałoby doszukiwać się w etiopsko-włoskich traktatach granicznych z lat 1900, 1902 i 1908, mocą których wyznaczając północną granicę Etiopii w praktyce, nie przeprowadzano jej demarkacji i tym samym oddzielenia Etiopii od ustanowionej w 1890 roku przez Włochów w Północno-Wschodniej Afryce ich kolonii zwanej Erytreą. Winić za to należałoby Włochów, którzy zamierzając opanować Etiopię, nie nalegali na ustanowie-

¹⁰ L. Keller-Krawczyk, *Problem cypryjski w świetle starań Turcji o wejście do Unii Europejskiej*, „Stosunki Międzynarodowe” 2008, nr 1–2, s. 142 i n.; K. Wierczyńska, *Konflikt cypryjski w kontekście wejścia Turcji do Unii Europejskiej*, „Przegląd Zachodni” 2006, nr 4, s. 221 i n. Podnieść należy, iż powstałe w lutym 1975 r. Federalne Państwo Tureckiej Republiki Cypru nie miało być niepodległym tworem, lecz częścią federacji lub konfederacji cypryjskiej, co nie zostało zrealizowane z uwagi na ogłoszenie przez Turków cypryjskich w listopadzie 1983 r. jednostronnej deklaracji niepodległości i utworzenie Republiki Tureckiej Cypru Północnego. Por. *North Cyprus Almanak*, London 1987, s. 22–23; P. Osiewicz, *Spór cypryjski: analiza stanowiska Turków cypryjskich przed i po 2004 r. Zmiana czy kontynuacja?*, w: *Współczesne konflikty międzynarodowe i etniczne*, red. D.K. Gemach, Olsztyn 2009, s. 176–177; S. Talmon, *Kollektive Nichtanerkennung illegales Staaten. Grundlagen und Rechtsfolgen einer international koordinierten Sanktion, dargestellt am Beispiel der Türkischen Republik Nord-Zypern*, Tübingen 2006, s. 48 i n.

¹¹ Por. *Zarys prawa międzynarodowego* (oprac. zbiorowe), t. 1, Warszawa 1956–1957, s. 187–189.

nie oficjalnej granicy między ich kolonią a Etiopią. Efektem tego było to, że wspomniane traktaty graniczne nie były w praktyce honorowane, co szczególnie uwidoczniło się w okresie, gdy Erytrea stanowiła część etiopskiego cesarstwa (od 1952 r. mocą uchwały ZO NZ Erytrea była etiopską prowincją), a granica wyznaczała jedynie obszar dzielnicy. Zaistniały stan faktyczny w miarę upływu czasu zaczął ułatwiać tendencje odśrodkowe doprowadzające w końcu do oderwania się prowincji od etiopskiej macierzy, skutkiem czego ta ostatnia utraciła zarówno część macierzystego terytorium, jak i dostęp do Morza Czerwonego, stając się jednym z kilku śródlądowych państw kontynentu afrykańskiego¹².

Również secesje w 1991 roku w czerwcu Słowenii i Chorwacji oraz w październiku Bośni i Hercegowiny¹³, a w listopadzie Macedonii, będące skutkiem niespójnej struktury jugosłowiańskiej federacji, prowadzące do narastania konfliktów narodowościowych, czy zrealizowana w efekcie przeprowadzonego w maju 2006 roku referendum secesja Czarnogóry, z państwa nazywanego od kwietnia 1992 roku do stycznia 2003 roku Federalną Republiką Jugosławii, następnie od lutego 2003 roku Serbią i Czarnogorą, spowodowały najpierw kres istnienia Federacyjnej Republiki Jugosławii¹⁴, następnie koniec serbskich dążeń do powołania Wielkiej Serbii. Reszty dopełniła, przy istotnym wsparciu ONZ, NATO i Unii Europejskiej, będąca efektem antagonizmów narodowościowo-ekonomicznych secesja Kosowa (17 lutego 2008 r.), regionu usytuowanego w południowo-zachodniej Serbii, jednej z najsłabiej rozwiniętych gospodarczo obok Bośni i Hercegowiny czy Czarnogóry części federacji, której rezultatem stało się powstanie nowego państwa na Bałkanach – Republiki Kosowo, nieuznawanej przez Republikę Serbii¹⁵ oraz przez państwa mające własne problemy

¹² *Róg Afryki*, red. J. Mantel-Niećko, M. Ząbek, Warszawa 1999, s. 158; K. Ryćko, *Etiopsko-erytrejski konflikt graniczny 1998–2000. Przyczyny i przebieg*, w: *Współczesne konflikty międzynarodowe i etniczne*, red. D.K. Gemach, Olsztyn 2009, s. 102–104.

¹³ W. Walkiewicz, *Jugosławia. Byt wspólny i rozpad*, Warszawa 2000, s. 151; K. Oellers-Fram, *Restructuring Bosnia-Herzegovina: A Model with Pit-Falls*, „United Nations Year Book of International Law” 2005, nr 9, s. 179 i n.; I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii*, Wrocław 2000, s. 124 i n.

¹⁴ M. Glenna, *The Fall of Yugoslavia. The Third Balkan War*, London 1996, s. 32 i n.

¹⁵ *Rocznik Strategiczny 2007/2008*, Warszawa 2008, s. 135–140. Przytaczając przykład Kosowa, należałoby też dostrzec, obok aneksji Krymu, działania dezintegracyjne Federacji Rosyjskiej w Mołdawii, czego skutkiem było oderwanie się Naddniestrza od reszty kraju i powstanie we wrześniu 1990 r. tworu w postaci Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej, także w Gruzji, które to działania stanowiąc naruszenie integralności terytorialnej sąsiedniego państwa, doprowadziły do oderwania się w sierpniu 2008 r. od Gruzji Abchazji, republiki autonomicznej położonej w północno-zachodniej części kraju oraz Osetii Południowej, regionu autonomicznego na południowym stoku Wielkiego Kau-

z regionalizmem czy tendencjami separatystycznymi (np. przez Chińską Republikę Ludową, Cypr czy Hiszpanię).

Dążenie ludności Kosowa, składającej się z przeszło 90% Albańczyków i tylko niespełna 5% Serbów, do opuszczenia Serbii napotykały w latach 90. XX wieku na liczne trudności. I tak w 1990 roku władze serbskie zlikwidowały autonomię Kosowa, na przełomie lutego i marca 1999 roku wypracowano koncepcję protektoratu międzynarodowego Kosowa, odrzuconą przez Serbię, w czerwcu 1999 roku zarządzanie prowincją przejęło ONZ, w listopadzie 2005 roku specjalny wysłannik ONZ rozpoczął negocjacje z Serbią w sprawie przyszłości prowincji, które w marcu 2007 roku skończyły się niepowodzeniem. Podobnie niepowodzeniem skończyły się w tym samym roku próby negocjacji tzw. trójki (przedstawicieli Unii Europejskiej, Rosji i Stanów Zjednoczonych), wobec czego w lutym 2008 roku doszło do secesji Kosowa.

Nadzieje Serbów na zahamowanie międzynarodowego uznawania Republiki Kosowa związane były z serbską skargą na legalność proklamacji niepodległości ogłoszoną przez Kosowo, złożoną Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości w październiku 2008 roku. Stało się tak, ponieważ władze serbskie uważały secesję Kosowa za sprzeczną z prawem międzynarodowym. Chcąc uzyskać potwierdzenie własnego stanowiska, zwróciły się do Zgromadzenia Ogólnego NZ, by złożyło ono wniosek do MTS o wydanie opinii doradczej w kwestii legalności deklaracji niepodległości ogłoszonej przez władze Kosowa 17 lutego 2008 roku – czy była ona zgodna z prawem międzynarodowym i Rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1244 (z 10 czerwca 1999 r.), mocą której ustanowiła ona tymczasową administrację w Kosowie (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo* – UNMIK)¹⁶.

kazu. Zarazem władze Federacji Rosyjskiej, powołując się na wolę ludności obu jednostek do samostanowienia (mimo że oba twory nie spełniają wymogów koniecznych dla domagania się wykonywania prawa do samostanowienia) i Kartę NZ, a także Deklarację zasad prawa międzynarodowego z 1970 r., wreszcie Akt Końcowy KBWE z 1 sierpnia 1975 r., uznały obok m. in. Nikaragui, czy Syrii niepodległość Osetii Południowej i Abchazji, co w rzeczy samej stanowi zmianę granic w Europie, dokonaną przy użyciu siły. Rozwój sytuacji w tej części Kaukazu wskazuje, że Rosja zamierza oba twory przyłączyć do Federacji Rosyjskiej, tym bardziej, że ich samodzielność jest iluzoryczna, a zdolność do relacji z innymi państwami jest obecnie wręcz żadna; Por. E. Dynia, *Uznanie państwa w prawie międzynarodowym. Zarys problematyki*, Warszawa 2017, s. 244–245; J. Kranz, *Między wojną a pokojem: świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej*, w: *Świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej. Dylematy prawa i polityki*, red. J. Kranz, Warszawa 2009, s. 172 i n.; zob. też: J. Wojnicki, *Przełamanie historycznego sporu o Kosowo*, w: *Współczesne konflikty międzynarodowe...*, s. 197–198, 205.

¹⁶ A. Szpak, *Secesja państwa w świetle prawa międzynarodowego (na przykładzie Kosowa i Krymu)*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 12, s. 38. Zob. też: www.un.org/en/sc/documents/resolu-

Po zbadaniu praktyki państw w minionych dwóch stuleciach MTS stwierdził w swojej opinii doradczej z 22 lipca 2010 roku brak sprzeczności kosowskiej Deklaracji Niepodległości z lutego 2008 roku z aktualnym prawem międzynarodowym i przedmiotową Rezolucją Rady Bezpieczeństwa NZ, uzasadniając to tym, że autorzy deklaracji niepodległości nie dokonali tego w ramach systemu prawnego wynikającego z Rezolucji nr 1244, a to z uwagi na fiasko tegoż systemu i tym samym procesu ustalania ostatecznego statusu Kosowa, lecz poza tym systemem¹⁷.

Wychodząc przeto z założenia, że w świetle zasady samostanowienia prawo międzynarodowe, umowne, jak i zwyczajowe, ani nie przewidując, ani nie zakazując jednoznacznie prawa do secesji, pozostaje w najlepszym razie neutralne¹⁸, to istotne znaczenie w odniesieniu do przypadku Kosowa ma reakcja społeczności międzynarodowej wyrażona bądź to w akcie uznania, bądź to odmowy uznania Kosowa za podmiot prawa międzynarodowego.

Analiza praktyki międzynarodowej nie pozostawia wątpliwości, że mamy do czynienia z uznaniem *de iure* Kosowa. Według aktualnego stanu ponad połowa państw społeczności międzynarodowej dokonała wyraźnego uznania Kosowa za pełnoprawny podmiot prawa międzynarodowego, potwierdzając tym samym nieodwracalność jego secesji od Serbii¹⁹. Wynika stąd, że Kosowo miało prawo ogłosić deklarację niepodległości, jako że prawo międzynarodowe tego nie zabrania.

Ostatni przykład to afrykański Sudan. W rezultacie zakończenia wieloletnich walk pomiędzy północną częścią kraju zamieszkałą przez ludność arabską wyznania muzułmańskiego a południową zasiedloną głównie przez społeczność

tions (dostęp 10.04.2014); General Assembly United Nations: Basic Request by Serbia, General Assembly decides to Seek International Court of Justice Ruling on Legality Kosovo Independence Sixty-third General Assembly Plenary, 22 nd Meetong (AM), UN Doc. A/63/23(2008), 11 October 2008, New York 2008.

¹⁷ *Kosovo as a Precedens: on the Potential Impact on the ICJ Opinion in Other, Struggles for Self-Determination*, www.ila2010.org. oraz www.icj-cij.org (dostęp 22.07.2010); zob. też: *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration Respect of Kosovo*, 22 July. 2010, www.icj.org-docket-files-14115987.pdf (dostęp 27.09.2010).

¹⁸ J. Tyranowski, *Integralność terytorialna, nienaruszalność granic i samostanowienie w prawie międzynarodowym*, Warszawa–Poznań 1990, s. 242; J. Vidmar, *Crimeas Referendum and Secession: Why it Resembles Nothern Cyprus more than Kosovo*, www.ejiltalk.org/crimeas-referendum-adn-secession-why-it-resembles-nothern-cyprus-more-than-kosovo (dostęp 10.05.2014).

¹⁹ L. Antonowicz, *Rzecz o państwach w prawie międzynarodowym*, Lublin 2011, s. 85; E. Dynia, *Uznanie państwa powstałego w drodze secesji*, w: *Państwo i terytorium w prawie międzynarodowym*, red. J. Menkes, E. Cała-Wacinkiewicz, Warszawa 2015, s. 43–45; tekst Deklaracji Niepodległości Kosowa: www.assembly-kosova.org/krye=news&newsid=1635&lang=en (dostęp 19.11.2017).

murzyńską wyznającą chrześcijaństwo i animizm przeprowadzono na przełomie pierwszej i drugiej połowy stycznia 2011 roku referendum, w wyniku którego nastąpiło oderwanie się bogatej w ropę naftową, jednakże nieposiadającej rafinerii do jej przerobu i rurociągów do jej transportu, południowej części Sudanu od północnej (posiadającej rafinerie, jak i rurociągi rafineryjne), biegnące w kierunku Morza Czerwonego i powstanie w lipcu 2011 roku nowego państwa – Republiki Południowego Sudanu ze stolicą w mieście Dżuba, uznanego w tymże samym miesiącu m.in. przez Federację Rosyjską, Stany Zjednoczone czy Wielką Brytanię, który stał się również członkiem ONZ, jak i Unii Afrykańskiej, co było skutkiem braku kontrowersji międzynarodowych w odniesieniu do ogłoszenia niepodległości, wynikających z wewnętrzzsudańskich uzgodnień konstytucyjnych, w tym Porozumienia Pokojowego z 2005 roku przewidującego m.in. prawo ludności Sudanu Południowego do samostanowienia wyrażonego w formie referendum co do przyszłego statusu tej części Sudanu²⁰.

Źródło współczesnej secesji

Zasada samostanowienia narodów

Poszukując źródeł secesji, należałoby odwołać się do samostanowienia mającego dwojakie znaczenie: może być ono utożsamiane z prawem państw do wyboru formy rządu bez ingerencji innych państw (samostanowienie wewnętrzne), może też oznaczać prawo ludności określonej części terytorium do wyboru politycznej, gospodarczej i kulturalnej organizacji niezależnie od stanowiska reszty społeczności państwa, którego jest integralną częścią (samostanowienie zewnętrzne). Dawne prawo międzynarodowe uznawało tylko to pierwsze znaczenie samostanowienia. Dopiero rozwój samostanowienia po II wojnie światowej przyniósł zmianę tego nastawienia. Potwierdzając powszechność prawa do samostanowienia, wychodzono z założenia, iż jednym z jego celów powinna być możliwość decydowania o sobie przez narody powojennego świata, czemu sta-

²⁰ „Rzeczpospolita” z 17 stycznia 2011 r. i 11 lipca 2011 r. Proponowano również w nawiązaniu do czasów biblijnych, nazwać nowe państwo Republiką Kusz lub Republiką Nilu. www.nytimes.com/2011/01/10/world/africa/10sudan.html?r=2dWT.mcid=WO-SM-E-FB-SM-LIN-SSB-010911-NYT.mcev=click (dostęp 10.07.2011); M.N. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2006, s. 771–772; M. Milanovic, M. Wood, *The Law and Politics of the Kosovo Advisory Opinion*, Oxford 2015, s. 35 i n.; J. Barcik, *Od partyzantki do państwa. Kształtowanie się podmiotowości na przykładzie Sudanu Południowego*, w: *Podmiotowość w prawie międzynarodowym*, red. B. Mielnik, A. Wnukiewicz-Kozłowska, Wrocław 2013, s. 143–166.

rano się dać wyraz w art. 1 pkt 2 Karty NZ, stanowiąc, że jednym z celów ONZ jest „rozwijać przyjazne stosunki między narodami, oparte na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów”²¹.

Karta NZ czyniąc z samostanowienia narodów cel o charakterze *erga omnes*, przyczyniła się co prawda do przekształcenia go z postulatu politycznego w zasadę pozytywnego prawa międzynarodowego, aczkolwiek nader ogólnie sformułowaną, jako że to ostanie nie określa jednoznacznie, jakie grupy ludności, czy ludy i narody są wyłącznymi podmiotami prawa do samostanowienia. Nie uregulowano zatem obowiązków państw w zakresie jej uniwersalności i gwarancji jej wykorzystania. Sprzyja to najrozmaitszym interpretacjom uzależnionym od bieżącej racji stanu poszczególnych państw lub grupy państw. Z uwagi na to, iż może stać się to zachętą dla różnorodnych tendencji odśrodkowych szczególnie w państwach wielonarodowych, dąży się do ograniczenia podmiotów uprawnionych do powoływania się na Kartę NZ do społeczności poddanych obcej zależności, wyzyskowi czy okupacji, a także dyskryminowanej w różnorodny sposób społeczności stanowiącej odrębną narodowość w danym państwie. Zarazem podnosi się, iż nie mogą nań powoływać się mniejszości narodowe czy etniczne, z uwagi na indywidualny charakter ich praw, tym niemniej mogących być wykonywanymi w łączności z prawami członków innych mniejszości. Zawężenie to okazuje się równie mało precyzyjne, co i skuteczne, ponieważ część ludności, bez względu na jej status w danym państwie, zmierzająca do secesji, powołuje się przeważnie na jej różnorodną dyskryminację przez rodzime władze.

Opowiadając się za istnieniem możliwości realizowania własnych celów egzystencjonalnych, podnieść należy, iż mogą być one urzeczywistnione przez oderwanie się części ludności od dotychczasowego państwa i utworzenie nowego państwa, względnie połączenia się jej z innym państwem.

Czy z tak przedstawionego charakteru samostanowienia narodów może wynikać, chociażby w domniemany sposób, możliwość secesji? W nauce w tej kwestii występuje zróżnicowanie poglądów oscylujących między uznaniem istnienia w prawie międzynarodowym prawa do secesji, wynikającego jeśli nie bezpośrednio, to w każdym razie pośrednio z samostanowienia narodów, a przeczeniem jego istnienia, bowiem nie wynika ono jednoznacznie z zasady samostanowienia narodów, co świadczyć ma o niestworzeniu prawnej zachęty

²¹ Karta Narodów Zjednoczonych, Dz.U. z 1947 r., nr 23, poz. 90 i 91; M.N. Shaw, *op. cit.*, s. 154; Ch. Walter, A. von Ungerin-Sternberg, *Self-determination and Secession in International Law*, Oxford 2014, s. 115 i n.

do działań dezintegracyjnych, bowiem żadnej grupie ludności żyjącej w państwie, które funkcjonuje na zasadzie poszanowania prawa i sprawiedliwości, nie przysługuje uprawnienie do secesji, chyba że wynika ono z konstytucyjnego przyzwolenia lub obopólnej zgody²², to jest władz państwa i części ludności dążącej do secesji.

Analizując secesję w świetle utraty części terytorium, podnieść należy, iż jest ona formą dążenia do realizowania uprawnienia podmiotu niepaństwowego (*non-state actor*) – narodu (stanowiącego bardziej rzeczywistość kulturową niż polityczno-prawną i polityczną) do określenia swego statusu polityczno-społecznego i prawnego, zaczynającą się z reguły od przekształcenia administracji wewnętrznej funkcjonującej na obszarze, którego społeczność zmierza do secesji, w administrację sprzyjającą dążeniom niepodległościowym, co zaistniało w przypadku Kosowa. Obecnie stara się ono spełniać kryteria wewnętrznej jedności, które wiążą się ze zdolnością jego władz do skutecznego rządzenia, co oznacza, że władze kosowskie sprawują kontrolę nad swoim terytorium, ludnością, a także, że są zdolne do stanowienia, stosowania i egzekwowania stanowionego przez siebie prawa i wynikającego z niego porządku prawnego.

Republika Kosowa ma konstytucję, symbole państwowe: hymn, godło narodowe, flagę, a także armię regularną, otwiera przedstawicielstwa dyplomatyczne²³, należy do organizacji pozarządowych, co staje się istotnym krokiem ku coraz liczniejszemu uznaniu międzynarodowemu, następującemu co prawda stopniowo, niemniej stabilizującemu w ten sposób status prawnomiędzynarodowy nowego państwa.

Prawnomiędzynarodowe kryterium legalności secesji części terytorium państwa – jak podkreśla L. Antonowicz – stanowi działanie wewnętrznych sił dezintegracyjnych²⁴. Niestety, w praktyce faktyczna realizacja samostanowienia

²² A. Buchanan, *Justice Legitimacy and Self-Determination. Moral Foundations for International Law*, Oxford–New York 2004, s. 331 i n.; M. Perkowski, *Samostanowienie...*, s. 81 i n. Autor przytacza autorów opowiadających się przeciwko istnieniu w prawie międzynarodowym prawa do secesji, jak i opowiadających się za istnieniem takiego prawa. Pośrednio czyni to również W. Czaplinski, *Zmiany terytorialne w Europie Środkowej i Wschodniej i ich skutki międzynarodowoprawne (1990–1992)*, Warszawa 1998, s. 50 i n.

²³ Constitution of the Republic of Kosovo; www.assembly-kosovo.org/common/docs/Constitution1%20of%20the%20Republic%20of%20Kosovo.pdf (dostęp 27.09.2010) r. oraz P. Sokołowska, *Niepodległość jako czynnik stabilizujący relacje serbsko-albańskie w Kosowie*, „Przegląd Zachodni” 2010, nr 4, s. 59–160; E. Dynia, *Uznanie państwa powstałego w drodze secesji*, w: *Państwo i terytorium...*, s. 229.

²⁴ L. Antonowicz, *Samostanowienie narodów jako zasada prawa międzynarodowego*, „Annales UMCS” 1996, Sectio G, Ius, vol. XLIII, s. 81.

narodów, mimo spełnienia wymogów formalnych, napotyka z reguły na przeszkody natury politycznej, strategicznej, ekonomicznej czego potwierdzeniem może być np. sytuacja w Kurdystanie, regionie geograficzno-politycznym w Południowo-Zachodniej Azji, o niesprecyzowanych granicach o powierzchni ok. 600 tys. km², zamieszkałych przez ok. 30 mln Kurdów (czwartej co do liczebności grupie narodowościowej regionu) obejmującego południowo-wschodnią Turcję, północno-wschodnią Syrię, północno-zachodni Iran oraz północny Irak, w którym to posiadają oni autonomiczny Region Kurdystanu. Innym przykładem może być sytuacja w rosyjskiej Czeczenii na Zakaukaziu czy Palestynie historycznej i geograficznej krainie na Bliskim Wschodzie w granicach państwa izraelskiego.

Skłania to do stwierdzenia, iż zasadę samostanowienia jako źródło secesji w istotnym stopniu determinują interesy strategiczne i polityczno-ekonomiczne „wielkich tego świata”, które – jeśli są zgodne – tworzą harmonijny ład i porządek, gdy są sprzeczne – wywołują bądź to konflikty zbrojne (np. wojna w byłej Jugosławii), bądź to powodują, jak w przypadku Kurdów, odłożenie uzyskania przez nich własnej państwowości na bliżej nieokreśloną przyszłość, gdy zaś są obojętne powodują stagnację w rozwiązaniu sprawy (np. casus Zakaukazia)²⁵.

Czynione rozważania skłaniają do konstatacji, iż secesja części terytorium państwa stanowi pośrednio jeden ze skutków realizacji samostanowienia narodów. Zarazem też ten sposób jego realizacji staje się nierzadko przyczyną utraty części terytorium przez dane państwo, względnie – przyrostu terytorialnego przez inne państwa, jeśli oderwana część terytorium łączy się z innym państwem, wreszcie sposobem powstania nowego państwa.

Zasada integralności terytorialnej państwa a secesja

Zaakceptowanie w prawie międzynarodowym zasady samostanowienia narodów wyłoniło problem jej stosunku do dużo wcześniej wykrystalizowanej w tymże prawie zasady integralności terytorialnej (niepodzielności) państwa. W nauce niejednokrotnie wyrażano opinię, iż wspomnianych zasad nie sposób pogodzić ze sobą, a nawet więcej, że z zasady integralności terytorialnej państwa wynika niedopuszczalność secesji, a w uzasadnieniu tegoż stanowiska

²⁵ Por. T.M. Franck, *The Emerging Right to Democratic Governance*, „The American Journal of International Law” 1992, nr 1, s. 86; M. Perkowski, *Zasada samostanowienia narodów na tle orzeczenia MTS w sprawie Timoru Wschodniego*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 6, s. 76 i n.; zob. T.N. Tappe, *Chechnya and the State of Self-Determination i Breakaway Region of the Former Soviet Union: Evaluating the Legitimacy of Secession Claims*, „Columbia Journal of Transnational Law” 1995, t. 34, s. 225 i n.; A. Grgies, *Sprawa Kurdyjska w XX w.*, Warszawa 1997, s. 58 i n.

odwołuje się do dwóch deklaracji – pierwszej: zasad prawa międzynarodowego z 1970 roku²⁶ i drugiej – o niedopuszczalności ingerencji w sprawy wewnętrzne państw uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne NZ 25 listopada w 1981 roku²⁷ stwierdzających, iż obowiązkiem państw jest powstrzymać się od pobudzania i popierania bądź to bezpośrednio, bądź to pośrednio, i pod jakimkolwiek pretekstem działalności secesjonistycznej w innych państwach.

Czy tego rodzaju stanowisko oznacza, że wobec tego aktualnie istniejący stan terytorialny w świecie ma charakter stateczny? Przydając przytaczanym deklaracjom walor aktu *pro foro externo*, czyli odnoszącego się do postępowania państw poza organizacją międzynarodową, podnieść należy ich względny charakter z uwagi na treść niemającą bezwzględne charakteru. Przeto odpowiedź na postawione pytanie jest negatywna. Istniejący stan terytorialny ulega zmianom. Jesteśmy m.in. świadkami secesji części terytoriów od niektórych państw (np. *casus* Kosowa w 2008 r. czy Południowego Sudanu w 2011 r.). Pozwala to zauważyć, że zasada integralności terytorialnej państwa, mimo waloru naczelnej zasady prawa międzynarodowego, mającej chronić istniejący układ terytorialny, będąc wszakże naruszana, nie ma w ten sposób charakteru normy *iuris cogentis*²⁸. Tym samym nie przesądza to ewentualnych przyszłych sporów terytorialnych, jak i możliwości zaistnienia secesji. Aktualne prawo międzynarodowe, w tym jego istotna część w postaci Karty Narodów Zjednoczonych, nie stanowi więc gwarancji bezwzględne zachowania terytorialnego *status quo*. Czy wobec tego mamy do czynienia z dylematem, że każde roszczenie do samostanowienia pociąga za sobą przeciwstawne roszczenie do integralności terytorialnej? Jeśli tak, to które z nich ma pierwszeństwo?

Jakkolwiek ostatnia kwestia ma dla zwolenników supremacji integralności terytorialnej państwa priorytet do tego stopnia, iż uważają oni, że zasada samostanowienia narodów jest podporządkowana zasadzie integralności terytorialnej, gdyż prawo do samostanowienia związane jest z terytorium zamieszkałym przez ludność będącą jego podmiotem²⁹, to wszelako bardziej słuszny jest pogląd o nierozwiązy-

²⁶ Źródło: Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego, oprac. B. Winiarski, s. 524–533.

²⁷ *Yearbook of the United Nations*, New York 1981, s. 148.

²⁸ Zob. też A. Peters, *Statehood after 1989, „Effectivités” between Legality and Virtuality*, w: *Selected Proceedings of the European Society of International Law*, red. J. Crawford, S. No-uwen, Oxford 2012, s. 178.

²⁹ W. Czaplinski, *Samostanowienie – secesja – uznanie (uwagi na tle inkorporacji Krymu do Federacji Rosyjskiej)*, w: *Państwo i terytorium...*, s. 234.

walności problemu pierwszeństwa między wymienionymi zasadami. Druga z nich bowiem odnosi się do stosunków między państwami, pierwsza zaś dotyczy ludności dyskryminowanej bądź to w ramach państwa wielonarodowego, bądź to na terytorium niesamodzielnym. Toteż zasada integralności terytorialnej państwa nie może wykluczyć działania w stosunkach międzynarodowych samostanowienia narodów. Słusznie więc należałoby przyznać rację H. Lauterpachtowi, podnoszącemu, iż prawo międzynarodowe nie potępia secesji będącej nie tylko utratą części terytorium przez określone państwo, lecz także sposobem do uzyskania niepodległości³⁰.

Co prawda aktualne prawo międzynarodowe nie przywiązuje nadmiernej wagi do samostanowienia narodów, faworyzując zasady: integralności terytorialnej oraz suwerenności państwa, to życie międzynarodowe toczy się nie wewnątrz takich czy innych uregulowań prawnych, chociażby najdoskonalszych, lecz niejako obok nich, a często wbrew nim, nierzadko pomijając różnego rodzaju ograniczenia wynikające z prawnomiędzynarodowych unormowań.

Powracając zaś do stosunku między zasadą integralności terytorialnej państwa a samostanowieniem narodów, można przytoczyć opinię J. Tyranowskiego, podkreślającego, iż „będące skutkiem realizacji samostanowienia oderwanie się części terytorium czyli secesja, nie stanowi naruszenia integralności terytorialnej państwa (aczkolwiek materialnie zostaje ona naruszona), gdyż tę naruszyć może jedynie państwo określonym działaniem wobec innego (...). Nie ma więc sprzeczności między integralnością terytorialną a uprawnieniem narodów do samostanowienia, ponieważ obie zasady funkcjonują w różnych płaszczyznach (...), nie ma związku między tą pierwszą a problemem istnienia lub nieistnienia prawa do secesji”³¹.

Zasada integralności terytorialnej państwa, jako odnosząca się do stosunków między państwami, nie może pozbawić dyskryminowanej części ludności państwa praw przysługujących jej z tytułu samostanowienia narodów jako zasady prawa międzynarodowego. Tym samym mogącej również prowadzić do utraty części terytorium przez państwo.

³⁰ H. Lauterpacht, *Recognition in International Law*, Cambridge 1948, s. 8; M. Gjidara, *Cadres juridiques et règles applicables aux problèmes européens de minorités*, *Annuaire Français de Droit International*, 1991, s. 364; T.M. Franck, *Postmodern Tribalism and the Right to Secession*, w: *Peoples and Minorities in International Law*, Dordrecht 1993, s. 13–14. Z bardziej współczesnych przedstawicieli: M. Koskenniemi, *National Self-Determination Today: Problems of Legal Theory and Practice*, *International & Comparative Law Quarterly*, 1994, s. 246.

³¹ J. Tyranowski, *Prawo do samostanowienia a zasada integralności terytorialnej i nienaruszalności granic*, „Państwo i Prawo” 1978, nr 12, s. 38–40; podobnie: W. Czaplński, *Zmiany terytorialne...*, s. 53; M. Milanović, *Arguing Kosovo case*, w: *The Law and Politics of the Kosovo Advisory Opinion*, red. M. Milanović, M. Wood, Oxford 2015, s. 32 i n.

Podsumowanie

O ile współcześnie nierzadko dochodzi do utraty części terytorium przez jakieś państwo w rezultacie czy to wewnętrznej ewolucji, czy rewolucji, co czyni ten sposób utraty terytorium aktualnym, uzasadnianym z reguły dążeniem do samostanowienia, o tyle rzadziej dochodzi do upadku państwa czy porzucenia terytorium. Obecne więc lata i nadchodzące dziesięciolecia XXI wieku wymagać będą m.in. od sądownictwa międzynarodowego uniwersalnej kompetencji w kwestii rozstrzygnięcia sporów o terytoria, od państw zaś – współpracy i konsensusu, w przedmiotowej materii, nadto wzniesienia się ponad ekspansywnie pojęte, nierzadko oparte na prawie siły, interesy terytorialno-narodowe, których zasadniczym celem staje się również możliwość decydowania o losie innych narodów i obszarów przez nie zamieszkałych. A to z kolei wymagać będzie przestrzegania określonego kwantum nie tylko moralności, ale i przyzwoitości w sferze związanej z nabyciem czy utratą terytorium.

Literatura

- Accordance with International Law of the Unilateral Declaration Respect of Kosovo*, 22 July 2010, www.icj.org-docket-files-14115987.pdf.
- Antonowicz L., *Rzecz o państwach w prawie międzynarodowym*, Lublin 2011.
- Antonowicz L., *Samostanowienie narodów jako zasada prawa międzynarodowego*, „Annales UMCS” 1996, Sectio G, Ius, vol. XLIII.
- Barcik J., *Od partyzantki do państwa. Kształtowanie się podmiotowości na przykładzie Sudanu Południowego*, w: *Podmiotowość w prawie międzynarodowym*, red. B. Mielnik, A. Wnukiewicz-Kozłowska, Wrocław 2013.
- Buchanan A., *Justice Legitimacy and Self-Determination. Moral Foundations for International Law*, Oxford–New York 2004.
- Buchheit L.C., *Secession. The Legitimacy of Self-Determination*, New Haven–London 1978.
- Constitution of the Republic of Kosovo, www.assembly-kosovo.org/common/docs/Constitution1%20of%20the%20Republic%20of%20Kosovo.pdf.
- Czapliński W., *Zmiany terytorialne w Europie Środkowej i Wschodniej i ich skutki międzynarodowoprawne (1990–1992)*, Warszawa 1998.
- Czapliński W., *Samostanowienie – secesja – uznanie (uwagi na tle inkorporacji Krymu do Federacji Rosyjskiej)*, w: *Państwo i terytorium w prawie międzynarodowym*, red. J. Menkes, E. Cała-Wacinkiewicz, Warszawa 2015.

- Deklaracja Niepodległości Kosowa, www.assembly-kosova.org/krye=news&newsid=1635&lang=e.
- Dynia E., *Uznanie państwa powstałego w drodze secesji*, w: *Państwo i terytorium w prawie międzynarodowym*, red. J. Menkes, E. Cała-Wacinkiewicz, Warszawa 2015.
- Dynia E., *Uznanie państwa w prawie międzynarodowym. Zarys problematyki*, Warszawa 2017.
- Ehrlich L., *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 1958.
- Franck T.M., *Postmodern Tribalism and the Right to Secession*, w: *Peoples and Minorities in International Law*, Dordrecht 1993.
- Franck T.M., *The Emerging Right to Democratic Governance*, „The American Journal of International Law” 1992, nr 1.
- General Assembly United Nations: Basic Request by Serbia, General Assembly decides to Seek International Court of Justice Ruling on Legality Kosovo Independence Sixty-third General Assembly Plenary, 22 nd Meetong (AM), UN Doc. A/63/23(2008), 11 October 2008, New York 2008.
- Gjidara M., *Cadres juridiques et règles applicables aux problèmes européens de minorités*, *Annuaire Français de Droit International*, 1991.
- Glenna M., *The Fall of Yugoslavia. The Third Balkan War*, London 1996.
- Grgies A., *Sprawa Kurdyjska w XX w.*, Warszawa 1997.
- Isichei E., *History of Nigeria*, London–Lagos–New York 1983.
- Karta Narodów Zjednoczonych, Dz.U. z 1947 r., nr 23 poz. 90 i 91.
- Keller-Krawczyk L., *Problem cypryjski w świetle starań Turcji o wejście do Unii Europejskiej*, „Stosunki Międzynarodowe” 2008, nr 1–2.
- Korusewicz L., *Wojna secesyjna 1860–1861*, Warszawa 1985.
- Koskenniemi M., *National Self-determination Today: Problems of Legal Theory and Practice*, *International & Comparative Law Quarterly*, 1994.
- Kosovo as a Precedens: on the Potential Impact on the ICJ Opinion in Other, Struggles for Self-Determination*, www.ila2010.org, www.icj-cij.org.
- Kranz J., *Między wojną a pokojem: świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej*, w: *Świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej. Dylematy prawa i polityki*, red. J. Kranz, Warszawa 2009.
- Lauterpacht H., *Recognition in International Law*, Cambridge 1948.
- Milanović M., *Arguing Kosovo Case*, w: *The Law and Politics of the Kosovo Advisory Opinion*, red. M. Milanović, M. Wood, Oxford 2015.
- Milanovic M., Wood M., *The Law and Politics of the Kosovo Advisory Opinion*, Oxford 2015.

- Multan W., Symonides J., *Powstanie Ludowej Republiki Bengalii – niektóre aspekty prawnomiędzynarodowe*, „Sprawy Międzynarodowe” 1972, nr 6.
- North Cyprus Almanak*, London 1987.
- Oellers-Fram K., *Restructuring Bosnia-Herzegovina: A Model with Pit-Falls*, UNYBIL 2009, nr 9.
- Osiewicz P., *Spór cypryjski: analiza stanowiska Turków cypryjskich przed i po 2004 r. Zmiana czy kontynuacja?*, w: *Współczesne konflikty międzynarodowe i etniczne*, red. D.K. Gemach, Olsztyn 2009.
- Perkowski M., *Samostanowienie narodów w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2001.
- Perkowski M., *Zasada samostanowienia narodów na tle orzeczenia MTS w sprawie Timoru Wschodniego*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 6.
- Peters A., *Statehood after 1989, „Effectivités” between Legality and Virtuality*, w: *Selected Proceedings of the European Society of International Law*, red. J. Crawford, S. Nouwen, Oxford 2012.
- Rocznik Strategiczny 2007/2008*, Warszawa 2008.
- Róg Afryki*, red. J. Mantel-Niećko, M. Ząbek, Warszawa 1999.
- Ryćko K., *Etiopsko-erytrejski konflikt graniczny 1998–2000. Przyczyny i przebieg*, w: *Współczesne konflikty międzynarodowe i etniczne*, red. D.K. Gemach, Olsztyn 2009.
- Shaw M.N., *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2006.
- Sokołowska P., *Niepodległość jako czynnik stabilizujący relacje serbsko-albańskie w Kosowie*, „Przegląd Zachodni” 2010, nr 4.
- Sondel J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997.
- Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. I–III, Warszawa 1984.
- Stawowy-Kawka I., *Historia Macedonii*, Wrocław 2000.
- Szpak A., *Scesja państwa w świetle prawa międzynarodowego (na przykładzie Kosowa i Krymu)*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 12.
- Talmon S., *Kollektive Nichtanerkennung illegales Staaten. Grundlagen und Rechtsfolgen einer international koordinierten Sanktion, dargestellt am Beispiel der Türkischen Republik Nord-Zypern*, Tübingen 2006.
- Tappe T.N., *Chechnya and the State of Self-Determination i Breakaway Region of the Former Soviet Union: Evaluating the Legitimacy of Secession Claims*, „Columbia Journal of Transnational Law” 1995, t. 34.
- The United Nations and Decolonialism*, United Nations, New York 1965.
- Tyranowski J., *Integralność terytorialna, nienaruszalność granic i samostanowienie w prawie międzynarodowym*, Warszawa–Poznań 1990.
- Tyranowski J., *Prawo do samostanowienia a zasada integralności terytorialnej i nienaruszalności granic*, „Państwo i Prawo” 1978, nr 12.

- Vidmar J., *Crimeas Referendum and Secession: Why it Resembles Northern Cyprus more than Kosovo*, www.ejiltalk.org/crimeas-referendum-and-secession-why-it-resembles-northern-cyprus-more-than-kosovo.
- Walkiewicz W., *Jugosławia. Byt wspólny i rozpad*, Warszawa 2000.
- Walter Ch., Ungerin-Sternberg A. von, *Self-determination and Secession in International Law*, Oxford 2014.
- Wierczyńska K., *Konflikt cypryjski w kontekście wejścia Turcji do Unii Europejskiej*, „Przegląd Zachodni” 2006, nr 4.
- Wiewióra B., *Uznanie nabytków terytorialnych w prawie międzynarodowym*, Poznań 1961.
- Wojnicki J., *Przesłanki historyczne sporu o Kosowo*, w: *Współczesne konflikty międzynarodowe i etniczne*, red. D.K. Gemach, Olsztyn 2009.
- Wybór dokumentów do nauki do nauki prawa międzynarodowego, oprac. B. Winiarski. *Yearbook of the United Nations*, New York 1981.
- Zarys prawa międzynarodowego* (oprac. zbiorowe), Warszawa 1956–1957.
- Zbiór Dokumentów*, Warszawa 1960, nr 11–12.
- www.nytimes.com/2011/01/10/world/africa/10sudan.html?r=2dWT.mcid=WO-SM-E-FB-SM-LIN-SSB-010911-NYT.mc_ev=click.
- www.un.org/en/sc/documents/resolutions.

**SECESSION OF PARTS OF THE TERRITORY OF THE
STATE IN THE LIGHT OF PUBLIC INTERNATIONAL LAW.
OUTLINE OF THE PROBLEM**

Summary

Secession, in other words, the separation of part of the territory from the mother state, is one of the forms of losing part of the territory, at the same time one of the forms of the creation of a new state, or the annexation of detached territory to a neighboring state. The aim of this article is to draw attention to the source of contemporary secession, that is, the centrifugal tendencies in the state caused by various forms of discrimination against the population of the detached territory. The population of the detached territory justifying its right to secession refers to one of the basic principles of international

law – the principle of self-determination of nations, which principle does not contradict the principle of territorial integrity of the state, because they function in different spaces of international public law. The method of dogmatic and comparative law research was applied in the work.

Keywords: state, nation, secession, territorial assignment, decolonization